

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ KAPATMA DAVASI VE DEVLET YARDIMINDAN MAHRUM BIRAKMA YAPTIRIMI

Dr. Murat Sevinç
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi



Özet

Türkiye, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Mayıs 2004 tarihinde taraf 1995 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliklerinin, siyasal partiler tüzesine önemli etkileri olmuştur. Bu değişikliklerle, 1982 Anayasası'nın ilk şeklinde yer alan (68. ve 69. maddeler), siyasal partilere ilişkin sınırlayıcı ve yasaklayıcı hükümler büyük ölçüde temizlenmiş, partilerin kapatılma gerekçeleri sayılarak sınırlandırılmıştır. Bu şekilde, partilerin Anayasa'da sayılan nedenler dışında kalan bir gerekçeyle kapatılması olanaksızlaştırılmak istenmiştir. Ardından, 2001 yılında Anayasa'da (69. madde) ve 1999-2003 yılları arasında SPK (Siyasal Partiler Kanunu)'de yapılan değişiklikler, kapatmayı zorlaştırma yönünde atılan adımlar olmakla birlikte, başka tüzel sorunlar çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada, ortaya çıkan yeni tüzel sorunlar, TKP (Türkiye Komünist Partisi) hakkında açılmış olan kapatma davası çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. TKP kapatma davasını ve bu davanın sonunda verilebilecek olası yaptırımını anlamlandırabilmek için öncelikle siyasal partilerin kapatılmaları konusunun serüveni özetlenmiştir. Ardından, partilere yapılan devlet yardımı, Anayasa ve Yasa'da yer alan, 'partileri devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakma' yaptırımıyla ilişkili olarak anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, siyasal parti, kapatma, ihtar, devlet yardımı.

The Dissolution Case of Communist Party of Turkey and the Sanction of Deprival of the State Aid

Abstract

The law on political parties has been significantly affected by the constitutional amendments made in 1995. These amendments removed largely limitative and prohibitive sentences set out in articles 68-69 of the Constitution. A system of *numerus clausus* is envisaged in the new provisions concerning reasons of dissolution of political parties. As a consequence, after these amendments, dissolution of political parties can only be acceptable if the reason to dissolve has been clearly prescribed under the Constitution. Nevertheless, although consecutive amendments in the constitution (in 2001) and in the Law on Political Parties between 1999-2003 have goaled this democratic tendency, they have also caused other legal problems.

In this study, the current legal problems on political parties which are emerged after amendments will be examined under the light of dissolution case brought against TKP (Communist Party of Turkey). The history of dissolution of political parties will be summarized before analyzing the abovementioned case, admissibility and its potential results. To analyze potential results, the subject of state aid to parties will be examined briefly. In the final part of the study, sanction of deprival of state aid wholly or in part and its applicability to TKP will be discussed.

Keywords: Constitution, political party, dissolution, warning, state aid.

Türkiye Komünist Partisi Kapatma Davası ve Devlet Yardımından Mahrum Bırakma Yaptırımı

Türkiye Komünist Partisi (TKP)'ne, adında 'komünist' olduğu gerekçesiyle önce 'ihtar' verilmiş ve ardından kapatma davası açılmıştır. Söz konusu dava halen Anayasa Mahkemesi'nde görülmektedir. Bu çalışmada, Anayasa Mahkemesi'nin ilgili siyasal parti hakkında verebileceği olası karar yorumlanmaya çalışılacaktır. Sorunun anlaşılabilmesi için önce zorunlu olarak Türkiye'de siyasal partilerin yasaklanmasıyla ilgili tüzel düzenlemelerin serüveni kısaca anlatılacak, ardından davalı partiye yöneltilen suçlama, ilgili anayasal ve yasal düzenlemeler ve Parti'ye uygulanabilecek olası yaptırımın olanaklılığı değerlendirilecektir.

Siyasal partiler, 1961 Anayasası ile Anayasaya girmiş ve bu tarihten sonra kamu tüzesi konusu haline gelmiştir. Bilindiği gibi, 1961 Anayasası'ndan önce siyasal partiler, faaliyetlerini Dernekler Kanunu'na göre sürdürmekteydi. Bu Anayasa döneminde, 1965 yılında, 648 sayılı Siyasal Partiler Kanunu çıkarılmıştır. Partilerin Anayasa ve ardından bir yasayla düzenlenmesi, çeşitli hak ve yükümlülüklerle sahip olması, II. Dünya savaşı ardından Batı demokrasilerinde yaşanan gelişime koşuttur. Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm deneyimlerini yaşamış ülkeler, bu deneyimlerin ardından "yoğurdu üfleyerek yeme" yolunu seçmişlerdir.¹ Türkiye, partileri birer kamu tüzesi konusu yapmakta geç kalmamış ve 1961 Anayasası ile 1965 Yasası, bu gelişmeler çerçevesinde hazırlanmıştır. Her iki metinde de, "militan" yani kendini yıkıcı tehlikelerden koruyan demokrasi anlayışı hakimdir.

1 Tanör/Yüzbaşıoğlu'na göre, "... çoğulcu demokrasiler, partilerden gelebilecek tehdit ve tehlikelere karşı sessiz kalmamakta, belli sınırlama ya da yasaklama önlemlerine başvurmaktadırlar. Bunun en ileri örnekleri *militan demokrasi* anlayışında kendini gösterir. Kıta Avrupasında İtalya ve Almanya bunun başını çekmişlerdir" (TANÖR/YÜZBAŞIOĞLU, 2004: 173).

Siyasal partiler 1961 Anayasası'nın 56. ve 57. maddelerinde düzenlenmiştir. "Partilerin uyacakları esaslar" başlığını taşıyan 57. maddeye göre siyasal partilerin tüzük, program ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve laik Cumhuriyet ilkeleri ile, "bölünmezlik" temel hükmüne uygun olmak zorundaydı ve bunlara uymayan partilerin "temelli kapatılacağı" hükmüne bağlanıyordu (1. fıkra). Partilerin, çalışma, faaliyet ve mali denetimlerine ilişkin düzenlemeler kanuna bırakılıyordu (2. fıkra). Son fıkrada ise, kapatma davalarına Anayasa Mahkemesi'nde bakılacağı ve kapatma kararının ancak Mahkeme tarafından verileceği hükmüne bağlanmıştır.²

1982 Anayasası'nın ilk şeklinde, siyasal partilere ilişkin hükümler ise çok daha ayrıntılı ve yasakçıydı.³ Anayasa'nın "Siyasi partilerin uyacakları esaslar" başlığını taşıyan 69. maddesinde, partilerin dernek, sendika, vakıf, kooperatif ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde olmaları, bunlardan maddi yardım almaları yasaklanmıştır. Ayrıca, Anayasa'nın "Parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma" başlığını taşıyan maddesinde de, 1961 Anayasası'nın 58. maddesinden farklı olarak çok sayıda sınırlama ve yasak getirilmiş, her iki madde bir arada düşünüldüğünde, siyasal partilerin, onların demokratik siyasal dizgenin vazgeçilmez unsurları olması gereği sahip oldukları varsayılan neredeyse her faaliyeti yasak kapsamına alınmıştır. Ayrıca bu yasaklara aykırı eylemlerin "kapatma" dışında bir yaptırım da bulunmamaktaydı. Yürürlükteki Anayasa döneminde çıkarılan 22.4.1983 gün ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu da, Anayasa'daki muğlak ve yasakçı düzenlemelere koştur hükümler içeriyordu. 1982 Anayasası döneminde çok sayıda siyasal parti, söz konusu Anayasa ve Yasa hükümleri nedeniyle kapatılmıştır.⁴

Siyasal partiler tüzesi ve kapatılmaları ile ilgili *dönüm noktası* 1995 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri olmuştur.⁵ 23.7.1995 gün ve

2 15.3.1973 gün ve 1699 sayılı Yasa ile, 57. maddenin ilk fıkrasının sonundaki şu hüküm kaldırılmıştır: "Siyasi partiler, gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler."

3 Batı demokrasilerinde partilerin faaliyetlerine anayasal ve yasal düzenlemeler yoluyla getirilen sınır ve yasaklamalar için bkz. (SAĞLAM, 1999: 56 vd. ; TANÖR/ YÜZBAŞIOĞLU, 2004: 172-174).

4 Türkiye'de siyasal partilerin anayasaya aykırı eylemleri nedeniyle kapatılmalarına toplu bir bakış ve değerlendirme için bkz. (ÖDEN, 2003: 15-102).

5 1995 yılında yapılan değişiklikler, sadece siyasal partilerin kapatılmasına değil, siyasal partilerle ilgili diğer tüzel konulara ilişkin yönler de içermektedir. Bu çalışmanın konusunu doğrudan ilgilendirmeyen söz konusu değişiklikler için bkz. (SEVİNÇ, 1998: 633-645; SAĞLAM, 1999:109 vd.; TANÖR/YÜZBAŞIOĞLU,

4121 sayılı Yasa ile, Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerinde kapsamlı değişiklikler yapılmış ve anti-demokratik düzenlemeler büyük ölçüde kaldırılmıştır.⁶ Partilere ilişkin 68. maddedeki yasaklar, demokratik toplum düzeninin gereklerine ve militan demokrasi düşüncesinin izin verdiği sınırlara çekilmiş, belirsiz ve anlamsız ('azınlık yaratma' yasağı gibi) yasaklar ayıklanmıştır. 69. maddede, "siyasal parti kapatma nedenleri" sayılarak partilerin bu nedenler dışında kalan gerekçelerle kapatılması olanaksız hale getirilmek istenmiştir (değişiklikten önce ve sonra, Anayasa'nın 69. maddesinde yer alan 'kapatma' ve 'temelli kapatma' ifadeleri arasında bir fark olmadığı, her ikisinin de 'kapatma' anlamına geldiği belirtilmelidir). 69. maddenin yeni şekline göre siyasal partiler sadece üç gerekçeyle kapatılabilir:

1. Bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir (5. fıkra)⁷
2. Bir siyasi partinin 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir (6. fıkra).
3. Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek veya tüzelkişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır (10. fıkra).

Görüldüğü gibi, 1995 değişiklikleriyle, partilerin kapatılma gerekçeleri önceki düzenlemeden farklı olarak, sayılarak tüketilmiştir. Daha sonra, 3.10.2001 gün ve 4709 sayılı Yasa'nın 25. maddesiyle Anayasa'nın 68. maddesinin yukarıda söz edilen altıncı fıkrasına bir "ek" yapılarak "odak olma"

2004:177-179; ÖZBUDUN, 2004: 95-96; SABUNCU, 2004: 112-116; SAĞLAM, 1997: 367-383).

6 Sağlam'ın satırlarıyla: "Daha önce partilere ilişkin anayasal güvencelerin adeta içinde kaybolduğu bir yasaklar kargaşası görünümünde olan anayasal düzenleme, 1995 Değişikliği ile belirli bir sisteme ve iç tutarlılığa kavuşmuştur. Bu sistemde siyasal partilere bireysel ve kolektif düzeyde sağlanan temel hak güvencesi ve kurumsal güvence ile siyasal partiler üzerindeki denetim, sınırlama ve yasaklama rejimi, bu güvencelerin uzantısı olan siyasal ve kamusal işlevler ve buna bağlı ayrıcalıklar ile bağlantılı olarak demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun bir denge içinde tutulmuştur" (SAĞLAM, 1999:102).

7 Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasına göre: "Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez."

durumu da tanımlanmıştır.⁸ Buna göre, “Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.” Bu tarihte ayrıca, Anayasa'nın 149. maddesi de değiştirilerek, Anayasa Mahkemesi'nin bir partinin kapatılmasına karar verebilmesi için beşte üç çoğunlukla karar vermesi gerektiği hükme bağlanmıştır.⁹

1995 Anayasa değişikliklerinin ardından 1999 yılında, 2820 sayılı SPK'de “uyum değişiklikleri” gerçekleştirilmiş, ‘Anayasa’daki yasaklara aykırılık halinde partilerin kapatılması’ başlıklı 101. maddesi, 12.8.1999 gün ve

8 Bu tanımın Anayasaya girmesi hayli uzun bir tüzel yolculuğun sonucudur. Odak olma tanımı, 2820 sayılı Yasa'nın 103. maddesinde yapılıyordu, ancak bu tanım, Refah Partisi'nin kapatılması davasında bir ön sorun yapılarak Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmiş ve iptal edilmiştir (E.1998/2, K.1998/1, K.G. 9.1.1998, R.G. 22.2.1998-23266, AMKD 34/2). Ardından, iptal gerekçesi göz önünde bulundurularak Yasa'nın aynı maddesinde yeni bir düzenleme yapılmış, ancak bu hüküm de, Fazilet Partisi kapatma davası sırasında “ön sorun” yapılarak Mahkeme tarafından incelenerek iptal edilmiştir (E.2000/86, K.2000/50, K.G. 12.12.2000, R.G. 22.12.2000-24268, AMKD 36/2) Bunun üzerine Meclis, Mahkeme'nin iptal ettiği hükmü (“genel başkan” ifadesini ekleyerek), Anayasa maddesi haline getirme yolunu seçmiştir. Ardından, iptal edilen hüküm, 26.3.2002 gün ve 4748 sayılı Yasa ile, “genel başkan” ifadesi ile birlikte SPK (Siyasi Partiler Kanunu)'nin 103. maddesinin üçüncü fıkrasına da eklenmiştir. Bu konuya ilişkin olarak ayrıca bkz. (TEZİÇ, 2003:328 vd).

9 Anayasa'da ‘odak olma’ tanımı yapıldıktan sonra kapatılan ilk parti HADEP (Halkı Demokrasi Partisi) olmuştur. Dava daha önce açılmış ancak değişiklikten sonra sonuçlanmıştır. Anayasa Mahkemesi, yaptığı incelemenin sonunda HADEP'in ‘bölücü’ eylemlerin odağı durumuna geldiğine hükmederek, Anayasa'nın 68. ve 69., SPK'nin 101. ve 103. maddeleri gereğince kapatılmasına karar vermiştir. Ayrıca karar okunduğunda görülmektedir ki, Mahkeme kendisini, ‘kanıtları yeterli görürse’ davalı siyasal partinin seçimlere katılmasını önlemek üzere ‘geçici tedbir’ kararı almaya da yetkili bulmaktadır. Ancak kanıtları yeterli bulmadığı gerekçesiyle, HADEP'in ihtiyari tedbir yoluyla seçimlere katılmasının engellenmesi talebini reddetmiştir. E.1999/1, K.2003/1, K.G. 13.3.2003, R.G. 19.7.2003-25173, s.273. Yüzbaşıoğlu, Mahkeme'nin bu talebi reddetmesini, ileride giderilmesi olanaksız bir zarara sebep olması ihtimali açısından yerinde bulmaktadır (TANÖR/YÜZBAŞIOĞLU, 2003:179).

4445 sayılı Yasa ile değiştirilerek, yukarıda anılan üç temel kapatma gerekçesi Yasa'da da dizgeli bir şekilde sayılmıştır.¹⁰

Anayasa'nın 69. maddesinde, kapatma yaptırımına bağlanmamış başka bazı yasaklar da vardır. Bu yasaklar ihlal edildiği takdirde sonucunun ne olacağı tartışmalıdır. Örneğin, Anayasaya göre, "Siyasi partiler, ticari faaliyetlere girişemezler" (2. fıkra). Yine, "Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz" (8. fıkra). 1995 değişikliklerinin ardından artık, Anayasa'daki bu iki yasak ihlal edildiğinde, ihlal eden partinin kapatılamayacağı düşünülebilir.

Ancak bu sonuca varmak görüldüğü kadar kolay değil. 3.10.2001 gün ve 2709 sayılı Yasa'nın 25. maddesiyle Anayasa'nın 69. maddesinin 'odak olma' tanımının yapıldığı 6. fıkrasından sonra, "*Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin Devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir*" hükmü, yedinci fıkra olarak eklenmiştir. Ancak bu düzenlemeyle, sadece yedinci fıkradan önceki iki kapatma gerekçesi kapsam içine alınmıştır. Yani, bir siyasal partinin tüzüğü ve programı, 68. maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırıysa; siyasal parti, yine aynı hükümlere aykırı eylemlerin 'odağı' durumuna gelmişse ya da ikinci fıkraya aykırı şekilde ticari faaliyetlerde bulunduğu saptanmışsa (bu aykırılığın yaptırımının kapatma olmadığı yukarıda belirtilmişti) Anayasa Mahkemesi o siyasal partiye, kapatma yaptırımını dışında bir yaptırım uygulayabilecektir. Yürürlükteki anayasal ve yasal düzenlemeler düşünüldüğünde, Mahkeme'nin bu durumda uygulayabileceği tek 'farklı' yaptırım ise, partiyi devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakmaktır. Buna karşılık, yedinci fıkranın ardından gelen ve kapatma yaptırımını gerektiren 'maddi yardıma ilişkin' 10. fıkraya aykırı eylemde bulunan

10 Uyuma yönelik bu yasal değişiklikler yapılmadan önce, Yasa'da Anayasa'ya aykırı duruma gelen hükümler sorununun nasıl aşılacağı, uzun tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmaların kaynağında ise, Anayasa'nın Geçici 15. maddesinin son fıkrası bulunmaktaydı. 3.10.2001 gün ve 4709 sayılı Yasa'nın 34. maddesiyle kaldırılan bu fıkra, Anayasaya aykırı hale gelen Yasa hükümlerinin, Anayasaya aykırılığının ileri sürülmesini engelliyordu. Bu nedenle, söz konusu aykırılık sorununu çözmek için, özellikle 'zımnen ilga' ve 'ihmal' yolları çerçevesinde uzun ve Anayasa Mahkemesi'ni ikna ettiği söylenemeyecek olan tartışmalar yapılmıştır. Sorun ve tartışmalar için bkz. (SAĞLAM, 1999: 102 vd.; SAĞLAM, 1997: 367 vd.; ALİEFENDİOĞLU, 1997:278; ÖZBUDUN, 2004: 412 vd.; TANÖR/ YÜZBAŞIOĞLU, 2004: 503 vd.).

partiye, devlet yardımından mahrum bırakma yaptırımını uygulanamayacaktır.¹¹ Ayrıca bu düzenleme şekliyle, sekizinci fıkrada yer alan, “Temelli kapatılan bir parti başka bir ad altında kurulamaz” yasağı yaptırımsız kalmış görünmektedir; çünkü, hem yedinci fıkradan sonra yer almaktadır hem de bu yasağın ihlalinin kapatma yaptırımıyla karşı karşıya kalacağı hükme bağlanmamıştır.

Anayasa'nın 68. maddesinin yedinci fıkrasında yer alan söz konusu düzenleme, 26.3.2002 gün ve 4748 sayılı Yasa ile SPK'ye de eklenmiştir. SPK'nin, yukarıda söz edilen, üç temel kapatma gerekçesinin sayıldığı 101. maddesinin son fıkrasına göre, “Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin almakta olduğu son yıllık devlet yardımı miktarının yarısından az olmamak kaydıyla, bu yardımdan kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebilir.”¹²

Devlet yardımından mahrum bırakma yaptırımı, Yasa'nın 104. maddesinin son fıkrasına da eklenmiştir.¹³ Bu madde, ‘Diğer sebeplerle başvuru’ başlığını taşımaktadır. Maddedeki düzenleme, daha çok “ihtar verme” olarak bilinen başvurulara ilişkindir.¹⁴ 104. maddeye göre, “ (12.8.1999-4445)

11 Devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakma yaptırımını konusundaki değerli analiz ve eleştiriler için bkz. (ÖDEN, 2003: 93 vd.).

12 Fıkra'da, devlet yardımından mahrum bırakma yaptırımıyla karşılaşacak aykırılıklar, Yasa'nın 101. maddesinin a ve b bentlerinde yer alan yasaklara ilişkindir ki bu düzenleme yukarıda söz edilen Anayasa değişikliğine uygun olarak yapılmıştır.

13 Anayasa'nın 68. maddesi son fıkrasında, 3.10.2001 gün ve 4709 sayılı Yasa'nın 25. maddesiyle yapılan değişikliğe göre, “Siyasi partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasi partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.”

14 ‘İhtar verme’ ye ilişkin bir başka düzenleme Yasa'nın 102. maddesinde yer almaktadır. 12.8.1999 gün ve 4445 sayılı Yasa, ardından 26.3.2002 gün ve 4748 sayılı Yasa ile değiştirilen bu maddeye göre, “Siyasi partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri bildirilen süre içinde vermeyen siyasi partiye Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ olunur. Bu yazıda, bildirilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasi partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılabilir de belirtilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesinde re'sen dava açabilir.” Bu maddenin üçüncü

Bir siyasi partinin bu Kanunun 101. maddesi dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık halinde bulunması sebebiyle o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine re'sen yazı ile başvurulur." Maddenin ikinci fıkrası 2.1.2003 gün ve 4778 sayılı Yasa ile değiştirilmiştir. Değişik fıkraya göre, "Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi parti hakkında ihtar kararı verir.... altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesine re'sen dava açabilir."¹⁵

Görüldüğü gibi, SPK'nin 104. maddesinde, 2.1.2003 gün ve 4778 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle Başsavcılığa, bir partinin devlet yardımından mahrum bırakılması için re'sen dava açma yetkisi verilmiştir. Yine yukarıda belirtildiği gibi, 104. madde, 'diğer sebeplerle başvuru' başlığını taşımaktadır ve siyasal partilere yapılacak ihtar kurumunu düzenlemektedir. Söz konusu yasal değişiklik, Anayasa'nın 69. maddesinin yedinci fıkrası göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Bu değişikliklerin ardından ortaya yanıtlanması gereken sorular çıkmıştır. SPK'nin 102. (14. dipnotta anlatılan) ve 104. maddeleri uyarınca, siyasal partilere yapılacak uyarılara uyulmaması durumunda hangi yaptırımın uygulanacağı tartışmalıdır. 2003 yılında Yasa'da yapılan değişiklikle, bu durumdaki bir partinin sadece, 'devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakma' yaptırımıyla karşılaşacağı hükme bağlanmıştır.¹⁶ Oysa, Anayasa'nın 69. maddesinin yedinci fıkrası ve Yasa'da 2003 yılında bu fıkraya paralel yapılan değişiklik (101. madde), Anayasa

fıkrasında da aynı süreç ve yaptırımlar (ancak, Savcı'nın başka konulardaki taleplerine uyulmaması dolayısıyla) söz konusudur.

Maddede, Başsavcılığın isteklerine uyulmaması durumuna ilişkin olarak iki yaptırım öngörülmektedir. Ancak, partilerin kapatılma gerekçelerinin Anayasa'da tüketici şekilde sayıldığı açıklaması göz önünde bulundurulduğunda, bu ihtar yoluyla bir siyasal partinin kapatılmasının mümkün olmadığı görüşü savunulabilir.

15 Fıkra'nın değişiklikten önceki halı: "... Bu yazının tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcısı Anayasa Mahkemesine bu siyasi partinin kapatılması için re'sen dava açar."

16 Öden, Anayasa'nın 69. maddesinin yedinci fıkrası hakkında yaptığı değerlendirmede haklı olarak, Anayasa Mahkemesi'nin, devlet yardımından yararlanmayan bir siyasal partiyi bu yardımdan mahrum bırakamayacağını belirtmektedir. Yazara göre, "... Anayasa Mahkemesi, Anayasaya aykırı eylemlerde bulunan bir partinin devlet yardımı alıyor olması halinde o parti hakkında devlet yardımından yoksun bırakmaya karar verebilecekken, parti yardım almıyorsa partiyi kapatmak zorunda kalacaktır" (ÖDEN, 2003: 93).

Mahkemesi'ne, parti kapatma davalarında, dava konusu fiillerin ağırlığına göre, Anayasa'nın 69. maddesinde düzenlenen kapatma nedenlerinin sadece ilk ikisi bakımından (beşinci ve altıncı fıkralar) farklı (kapatma dışında) bir yaptırım uygulama olanağı sağlamaktadır. Oysa sözü edilen Yasa maddeleri, Başsavcının re'sen açabileceği yeni bir dava türü öngörmektedir. Dolayısıyla bu kuralların Anayasa ile uyum içinde olup olmadıkları tartışmalıdır.¹⁷

Görüldüğü gibi, 1995 Anayasa değişiklikleriyle partilerin kapatılması, kapatma gerekçelerinin sınırlanıp dizgeli ve tüketici şekilde sayılmasıyla zorlaştırılmış, ardından yapılan Yasa değişiklikleri de, SPK'deki farklılıkları yeni düzenlemelere uyumlu hale getirmeye yönelik olmuştur. Ancak, bu değişikliklerin ardından, konuya ilişkin tüm sorunların çözüldüğünü sanmak yanıltıcı olur.

Örneğin sorunlardan biri, Anayasa'nın 69. maddesinin sekizinci fıkrası hükmüdür: "Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz."¹⁸ Bu yasağın ihlali durumunda bir siyasal partiye hangi yaptırımın uygulanacağı belirsiz görünmektedir. Devlet yardımından mahrum bırakma yaptırımını uygulanamaz; çünkü söz konusu düzenleme sekizinci fıkroda yer almaktadır. Oysa Anayasa'ya göre, bu yaptırım yedinci fıkradan önceki yasaklara aykırılık halinde uygulanabilir. Kapatma yaptırımının uygulanıp uygulanamayacağı da tartışmalıdır; çünkü, Anayasa, bu yasağı kapatma yaptırımına bağlamamıştır. Bu durumda, kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulursa, bu aykırılığın yaptırımı ne olacaktır?

2820 sayılı SPK'nin, 12.8.1999 gün ve 4445 sayılı Yasa ile değişik 95. maddesinin ilk fıkrasına göre, kapatılan bir siyasal partinin bir başka ad altında kurulması yasaklanmıştır. Bu hükmü tamamlayan bir başka düzenleme Yasa'nın 96. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, 'Mahkeme tarafından kapatılan.... partilerin isimleri, amblemleri, rumuzları, rozetleri ve benzeri işaretleri başka bir siyasi partice kullanılmayacağı gibi, daha önce kurulmuş Türk devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamalar da siyasi partilerce kullanılamaz. Kurulacak siyasi partiler Anayasa Mahkemesince kapatılan siyasi partilerin devamı olduklarını beyan edemez ve böyle bir iddiada bulunamazlar.' Anlaşılabilirliği gibi gerek Anayasa gerekse Yasa, kapatılan partilerin şu ya da bu şekilde, başka adlar altında yeniden faaliyette

17 Aynı yöndeki görüşler için bkz. (SABUNCU, 2005: 130).

18 69. maddenin eski yedinci fıkrası: "Temelli kapatılan siyasi partilerin kurucuları ile her kademedeki yöneticileri, yeni bir siyasi partinin kurucusu, yöneticisi ve denetçisi olamayacakları gibi, kapatılmış bir siyasi partinin mensuplarının üye çoğunluğunun teşkil edeceği yeni bir siyasi parti de kurulamaz."

bulunmalarını yasaklamaktadır. Ancak ilgili maddelerde, söz konusu yasakların bir yaptırımı bulunmamaktadır. Bu durumda kapatılan bir siyasal parti, bir başka ad altında kurulursa, Yasa'nın yukarıda anlatılan 104. maddesinin uygulanması söz konusu olabilir. Yani, SPK'nin 101. maddesinde sayılan üç temel yasak dışında kalan bu maddelere (95. ve 96. maddeler) aykırılık durumunda, ilgili siyasal partiye ihtar verilebilir ve açılması olası bir davanın sonunda o parti devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakılabilir. Yukarıdaki satırlarda anlatılan tüm Anayasa ve Yasa hükümleri çerçevesinde bu sonuca varmanın mümkün olduğu düşünülebilir.

Ancak, doktrinde farklı ve haklılıkları kolay yadsınamaz görüşler de vardır. Örneğin Sabuncu'ya göre, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan bir partinin başka bir ad altında kurulmasını kabul etmek mümkün değildir, çünkü bu, 'Anayasaya karşı hile' anlamına gelir. Dolayısıyla bu fıkra, kapatılan partinin 'devamı' olan partileri önleyecek 'kapatma' yaptırımı dahil, çeşitli yasal düzenlemeler yapılmasına olanak vermektedir (SABUNCU, 2004:112-113). Sağlam'a göre de, değişiklikten önceki hüküm, kapatılan bir siyasi partinin Anayasaya karşı hile yoluyla yeniden kurulmasını engelleyici bir kural olarak düşünülmüştü. Bu kural 1995 Anayasa değişikliklerinde de özü itibarıyla korunarak, 'Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz' şeklinde formüle edilmiştir. Sağlam'a göre bu değişikliğin ardından bir partinin kapatılabilmesi için, eskisinden farklı olarak 'kapatılmış parti mensuplarının üye çoğunluğunu teşkil edeceği yeni parti' ölçütü tek başına yeterli olmayacaktır. Değişiklikten sonra, 'üye çoğunluğu' durumunun tespiti, kendiliğinden ilgili partinin kapatılması sonucunu doğurmayacak, bu durumun başka kanıtlarla da desteklenmesi gerekecektir (SAĞLAM, 1999:96-97). Her iki yazar da, bir siyasal partinin, Anayasa'nın 69. maddesinin sekizinci fıkrasına aykırılık nedeniyle kapatılabileceğini, ancak bunun için, tüzük ve program benzerliği ya da üye ve yönetici devamlılığı gibi ölçütlerden daha fazlasına gereksinim olduğunu savunmaktadırlar.¹⁹ Ancak şu da unutulmamalıdır ki, bu ölçütlerin ötesine geçen, yani eski partinin kapatılma koşullarının varlığının devam ettiğini gösterecek bir incelemenin sonunda, eğer yeterli delil

19 Teziç de bu görüşü paylaşmaktadır. Yazara göre, "Bu hüküm, kapatılan bir partinin yerini almayı hedefleyen 'yedek parti'leri önleyici niteliktedir. Buna göre yeni kurulan partinin, temelli kapatılan parti ile aynı programı, faaliyeti ve onun kapatılmasına yol açan koşulların varlığını sürdürmesi halindedir ki, kapatılması düşünülebilirse de, bu konuda partiler kanununda belli kriterlerin yer alması isabetli olacaktır. Ekleyelim ki, yeni partinin üyelerinin çoğunluğunun kapatılan parti üyelerinden oluşması başlı başına bir kapatma sebebi olmamalıdır" (TEZİÇ, 2003: 331).

bulunabilirse, o partinin, örneğin 'odak' olduğu gerekçesiyle kapatılmaması için bir neden de kalmamaktadır. Dolayısıyla, kapatılan partinin bir başka ad altında kurulup kurulmadığı yönünde yapılacak bir incelemenin sonunda, kapatılması için dava açılan partinin, kapatılan partinin kapatılma gerekçesiyle ve aynı yaptırımla karşı karşıya kalması olasılık dahilindedir.²⁰

1995 yılı ve sonrasında gerçekleştirilen Anayasa ve Yasa değişikliklerinin ardından tartışılacak en dikkat çekici konulardan biri de, siyasal partilere verilen ihtar ve bu sürecin sonucunda ilgili siyasal partinin devlet yardımından mahrum bırakılması konusudur. Bu konuya ilişkin tartışma, halen Anayasa Mahkemesi'nde görülmekte olan Türkiye Komünist Partisi (TKP) davası üzerinden yürütülmeye çalışılacaktır.

2001 yılında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Parti'nin Komünist adıyla kurulmasının 2820 sayılı SPK'nin 96. maddesine aykırılık oluşturduğu ve bu aykırılığın giderilmesi için Yasa'nın yukarıda açıklanan 104. maddesi uyarınca 'ihtar' kararı verilmesi talebiyle, Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Başsavcılığın gerekçe gösterdiği SPK'nin 96. maddesinin son fıkrasına göre; "*Komünist, anarşist, faşist, teokratik, nasyonel sosyalist, din, dil, ırk, mezhep ve bölge adlarıyla veya aynı anlama gelen adlarla da siyasi partiler kurulamaz veya parti adında bu kelimeler kullanılamaz.*"

Anayasa Mahkemesi, SPK'nin 96. maddesindeki söz konusu düzenlemeyi göz önünde bulundurarak, TKP'ye bu aykırılığın giderilmesi için ihtarla bulunulması gerektiğine oyçokluğuyla karar vermiştir.²¹ TKP söz konusu ihtardaki aykırılığı gidermemiş, Parti hakkında kapatma davası açılmıştır.

Anayasa Mahkemesi ihtar kararı verdiğinde, Yasa'nın 104. maddesinin son fıkrası henüz değiştirilmemişti. Dolayısıyla Başsavcılığın, ihtara uymayan Parti'nin kapatılması istemiyle dava açması olanaklıydı. Oysa, yukarıda da belirtildiği gibi, Yasa'nın 104. maddesinin son fıkrası 2.1.2003 gün ve 4778 sayılı Yasa ile değiştirilmiştir. Tekrarlamak gerekirse, "Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili

20 Fazilet Partisi hakkında açılan kapatma davasında, Başsavcılık, bu partinin, kapatılan Refah Partisi'nin devamı olduğu gerekçesiyle kapatılmasını talep etmiştir. Fazilet Partisi'ni kapatan Mahkeme, bu gerekçeyi reddetmiştir. Ancak Mahkeme, Başsavcının talebini, sekizinci fıkra bir kapatma nedeni olmayacağı için değil, Fazilet Partisi'nin, kapatılan Refah Partisi'nin devamı olduğu yönünde yeterli kanıt olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir. E.1999/2, K.2001/2, K.G. 22.6.2001, R.G. 22.12.2000-24268, AMKD 36/2.

21 E.2001/1, K.2001/1, K.G.20.3.2001, R.G. 1.6.2001-24419.

siyasi parti hakkında ihtar kararı verir.... altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesine re'sen dava açabilir." Bu değişikliğin ardından artık herhangi bir parti hakkında, adı nedeniyle ve ihtar yoluyla kapatma davası açılması ve kapatılması olanaksızdır. Eğer, TKP örneğinde olduğu gibi, kapatma davası, SPK'nin 104. maddesi gereğince değişiklikten önce açıldıysa, bu dava sonucunda, 'artık' bir kapatma kararı vermek olanaksızdır. Mahkeme, olsa olsa,TKP'nin 'devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakılacağına' dair bir karar verebilir. Dolayısıyla, halen Anayasa Mahkemesi'nde görülmekte olan TKP kapatma davası, farklı yönleriyle ele alınmalıdır.

Öncelikle, yukarıda özetlenen yürürlükteki düzenlemeler göz önünde bulundurularak, bir siyasal parti 'ihtar verme' süreci sonunda kapatılabilir mi, bir parti adı 'komünist' olduğu için kapatılabilir mi ve adı 'komünist' olduğu için hakkında kapatma davası açılan bir siyasal partiye uygulanabilecek olan yaptırım nedir? sorularını kısaca yanıtlamak gerekmektedir.

Bir siyasal parti ihtar verme süreci sonunda kapatılamaz. Çünkü bir siyasal partinin kapatılma gerekçeleri, Anayasa'nın 69. ve SPK'nin 101. maddesinde tüketici bir şekilde sayılmıştır. Bu saymanın amacı, parti yasaklarını ve bu yasaklara uyulmadığında uygulanabilecek yaptırımları belirginleştirerek, 1995 değişiklikleri öncesi yaşanan 'yasak' ve 'yaptırım' bolluğu ve kargaşasına son vermektir. Ancak bu ve izleyen Anayasal ve yasal değişikliklerin ardından siyasal partilerin 'demokrasinin vazgeçilmez unsurları' olduğu yönündeki Anayasa hükmü anlam kazanmıştır. Bu nedenle, kapatma gerekçeleri Anayasa'da sayıldığından, Yasa'nın 104. maddesinde 2003'teki değişiklikten önce yer alan 'ihtar süreci sonunda kapatma yolu', eğer Yasa değişmeseydi dahi, bir kapatma gerekçesi olamazdı.²² Üstelik Yasa'nın ilgili

22 Konuya ilişkin, bu görüşü destekler yönde Anayasa Mahkemesi kararları ya da karşıoylar vardır. Örneğin, Komünist Parti'ye ihtar verilmesine ilişkin Mahkeme kararına katılmayan üyeler H. Kılıç ve S. Adalı da bu yönde görüşler ileri sürmüştür. Örneğin Kılıç'a göre Anayasa'da belirtilenler dışında yeni bir kapatma nedeni kabul edilemez ve "Anayasa'da öngörülmeyen bir parti kapatma nedeni yasalarla getirilemeyeceği gibi, mahkeme içtihatları ile de oluşturulamaz. Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. maddesi dışında öngörülen parti kapatma nedenleri Anayasa'ya açıkça aykırılık oluşturur... Yasakoyucu, partiler için koyacağı yasakların yaptırımını da Anayasa'ya uygun olarak düzenlemek zorundadır." E.2001/1, K.2001/1, K.G. 20.3.2001, R.G. 1.6.2001-24419, s.247. Yine, ihtarda bulunmanın bir yaptırımı olmadığı yönünde karşıoyların bulunduğu kararlar için bkz. E.2001/8, 2002/9, K.G. 9.1.2002, R.G. 19.4.2002-24731; E.2001/9, K.2002/5,

hükmü 2003 yılında değiştirildiği için, artık, Anayasal düzenlemelere gönderme yapmaya da gerek kalmamıştır. Sonuç olarak, Yasa'nın 104. maddesine dayanarak ihtar verilen bir parti, ihtara konu alan aykırılığı gidermezse sadece 'devlet yardımından mahrum bırakma' yaptırımıyla karşı karşıya kalabilir.

Bir siyasal parti adı 'komünist' olduğu için kapatılamaz. Her ne kadar Yasa'nın 96. maddesinde bu isimle bir siyasal partinin kurulamayacağı hükmü yer alıyor olsa da, Anayasa'da böyle bir yasak bulunmamaktadır. Anayasa'nın 69. ve bu maddenin gönderme yaptığı 68. maddenin dördüncü fıkrası göz önünde bulundurulmalıdır. Eğer bir parti, tüzük ve programında devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı ifadeler yer vermezse, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmaz ve suç işlenmesini teşvik etmezse, ayrıca eylemleriyle bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiği saptanmamışsa adı komünist de olsa kapatılamaz; çünkü adı

K.G. 9.1.2002, R.G. 27.4.2002-24738; E.2001/4, K.2002/1, K.G. 9.1.2002, R.G. 26.4.2002-24737.

Ayrıca, bir siyasal partinin Anayasa'da sayılmayan nedenlerle kapatılamayacağı yönünde verilmiş ve 1995 değişikliklerinin ardından bir diğer dönüm noktası kabul edilebilecek olan Anayasa Mahkemesi kararı, Demokratik Barış Hareketi Partisi hakkında verilmiş olan, 'kapatma davasının reddine' ilişkin karardır (dava, Parti programındaki Diyanet İşleri Başkanlığı eleştirisinin, laiklik ilkesine aykırılığı gerekçesiyle açılmıştı) E.1996/3, K.1997/3, K.G. 22.5.1997, R.G. 2.6.2000-24067. Bu kararın bir başka ilgi çekici yanı da, kararın verilmesiyle, *Resmi Gazete*'de yayımı arasında yaklaşık üç yıl geçmiş olmasıdır.

Anayasa Mahkemesi, 2003 yılında verdiği bir kararında da, SPK'nin, 'kurulduğu tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM seçimlerine katılmayan' siyasal partilerin kapatılmasını öngören 105. maddesini, artık bu gerekçeyle bir partinin kapatılmasını olanaksız olduğu görüşüyle, iptal etmiştir. E.2003/21, K.2003/13, K.G. 1.4.2003, R.G. 22.7.2003-25176.

Anayasa Mahkemesi, bu iptal kararının ardından Yasa'nın iptal edilen hükmüne dayanarak açılan davalardaki kapatma istemlerini de, yasal dayanak olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir. Bu davalar için bkz: Adalet Partisi (E.2003/4, K.2004/3, K.G. 14.10.2004), Türkiye Adalet Partisi (E.2003/4, K.2004/3, K.G. 14.10.2004), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (E.2003/2, K.2004/1, K.G. 14.10.2004), Büyük Adalet Partisi (E.2003/5, K.2004/4, K.G. 14.10.2004), Türkiye Özürlüsü İle Mutludur Partisi (E.2003/6, 2004/5, K.G. 14.10.2004), Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (E.2003/7, K.2004/7, K.G. 14.10.2004), Anayol Partisi (E.2003/8, K.2004/7, K.G. 14.10.2004). Bu kararların yayımlandığı *Resmi Gazete* 8.2.2005-25721.

komünist olan partilerin kapatılacağı Anayasa'da öngörülmemiştir. Bu nedenle, Yasa'daki ilgili hükmün Anayasa'ya aykırı olduğu savunulabilir.

SPK'nin 96. maddesinin son fıkrasındaki tek yasak, komünist adıyla parti kurma yasağı değil kuşkusuz. Aynı fıkrada, anarşist, faşist, teokratik, nasyonel sosyalist, din, dil, mezhep ve bölge adlarıyla parti kurulması da yasaklanmıştır. Ancak tüm bu yasaklı isimleri aynı çerçevede değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Yasak isimler arasında 'komünist' adının diğerlerinden farklı değerlendirmesi gerekmektedir. Sağlam'ın da belirttiği gibi, günümüzde komünist adını taşıyan partiler bir örnek değildir; "... bugün 'Avrupa komünizmi' olarak bilinen ve özgürlükçü demokratik düzeni benimsemiş bulunan bir başka komünist parti modeli de siyasal alanda reel bir varlığa sahiptir" (SAĞLAM, 1999:126). Dolayısıyla, özgürlükçü demokratik düzenin sürdürülebilmesi açısından önemli olan partinin adı değil, tüzük, program ve eylemleridir. Bir siyasal parti, demokratik düzene aykırı eylemlerde bulunuyorsa ya da tüzük ve programında demokrasiye aykırılıklar varsa, zaten adına bakmaksızın kapatılabilecektir. Oysa, diğer yasak isimler açısından aynı şeyi savunmak o kadar da kolay değildir. Yani, 'komünist adı serbestse faşist ya da nasyonel sosyalist adı da serbest olmalı' demek, Avrupa siyasi tarihini ve siyasal gerçekliği bilmemek anlamına gelir. Yine Sağlam'ın vurguladığı gibi, özgürlükçü demokratik düzeni benimseyen siyasal partiler, 'siyasal gerçeklik' içinde var olmuştur ve halen de Avrupa demokratik toplum düzeni içinde varlığını sürdürmektedir. Faşist ya da nasyonel sosyalist partiler ise, İtalyan ve Alman faşizmini simgelemektedir. Bugüne dek, özgürlükçü düzeni benimseyen bir faşist ya da nasyonel sosyalist parti, siyasal gerçeklik içinde yer almış değildir (SAĞLAM, 1999:126). Bu partilerin yasaklanması örnek aldığımız Batı demokrasilerinde de genel bir eğilimdir. Türkiye'de de bu isimlerle ya da dil, din, mezhep adlarıyla kurulan partiler, özleri gereği, zaten adlarına dahi bakmaya gerek kalmadan, Anayasa'daki demokratik ilkelerle çelişir hale geleceklerdir. Üstelik, Türkiye Birleşik Komünist Partisi, isminde 'komünist' sözcüğü olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmış ve bu nedenle Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Mahkeme, Parti'nin 'Türk devleti için gerçek bir tehlike oluşturduğu ortaya konmadan sadece adı nedeniyle kapatılmasını'

Sözleşme'nin 11. maddesine aykırı bulmuştur.²³ TKP hakkında açılan davanın konusu da farklı değildir.²⁴

Bu nedenle, SPK'nin 96. maddesinin son fıkrasında yer alan 'yasak isimler' konusu, yeniden düşünölmeye ve düzenlenmeye muhtaçtır.

Sonuç olarak, yukarıdaki yargıyı tekrarlamayı göze alarak şu sonuca varılabilir: Bir siyasal parti adı 'komünist' olduğu için kapatılamaz.

Adı 'komünist' olduğu için hakkında kapatma davası açılan bir siyasal partiye uygulanabilecek olan yaptırım nedir?

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılabilir gibi, yürürlükteki hükümlere göre, bir siyasal partinin adı komünist olduğu gerekçesiyle kapatılması olanaksızdır. 2003'teki Yasa değişikliğinin ardından, bir siyasal parti hakkında, adı komünist olduğu gerekçesiyle Yasa'nın 104. maddesine dayanarak kapatma davası açılması da olanaksızdır. Halen Anayasa Mahkemesi'nde görölmekte olan TKP kapatma davasının sonunda, eğer Parti'nin adı komünist olduğu için bir yaptırım uygulanması yönünde karar verilirse, karar ancak, Yasa'nın 104. maddesinin son fıkrasında yer alan "...altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasal partinin Devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesine re'sen dava açabilir" hükmü göz önünde bulundurularak verilebilecektir.

Ancak bu durumda, öncelikle TKP'ye böyle bir yaptırım uygulanıp uygulanamayacağıının anlaşılması gerekmektedir. Bunu anlayabilmek içinse, yazının ana konusu olmamakla birlikte, partilere devlet yardımı üzerinde kısaca durulması gerekmektedir.

Bilindiği gibi siyasal partilere *devlet yardımı* 1961 Anayasası döneminde gündeme gelmiştir. Siyasal partilere devlet yardımı yapılmasının, onların kamu

23 Case of united Communist Party of Turkey and others v. Turkey, 133/1996/752/951, s.14-30.

24 Kuşkusuz, AİHM'nin gerek TBKP, gerekse diğer partiler hakkında verdiği kararlar ve bu kararlardaki yorumların Anayasa Mahkemesi için bağlayıcı olup olmadığı, son derece önemli, ancak başka bir makalede ele almayı gerektirecek kapsamda bir tartışma konusudur. Dolayısıyla, bu çalışmada, söz konusu tartışmaların yeri olmadığı düşünölmüştür. Yine de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'de kapatılan partilere ilişkin kararları, SPK'de uluslararası normlara uygunluk sağlanması yönünde yapılması gerekenler ve AİHM kararlarının Anayasa Mahkemesi kararları üzerindeki olası etkileri için bkz. (SAĞLAM, 1999: 189-204; SAĞLAM, 2000:233-254; ÖDEN, 2003: 181 vd.).

tüzesine dahil oluşlarıyla yakın ilgisi vardır.²⁵ Devlet yardımında amaç, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan bu örgütleri, mali açıdan güçlü kişi ve kuruluşlara bağımlılıktan olabildiğince kurtarmaktır. Devlet yardımı 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde yer almamış, Anayasa'nın 56. maddesine 30.6.1971 gün ve 1421 sayılı Yasa ile eklenmiştir. Bu değişiklikle, son milletvekili genel seçiminde geçerli oyların %5'ini alan ya da Meclis'te grup kuracak kadar üyelik kazanmış olan partiler, devlet yardımı almaya hak kazanmıştır.²⁶ 1982 Anayasası da ilk şeklinde siyasal partilere yapılacak devlet yardımına yer vermemiştir. Devlet yardımı, yürürlükteki Anayasa döneminde 1983'te çıkarılan 2820 sayılı SPK'nin 61/j maddesine 27.6.1984 gün ve 3349 sayılı Yasa ile eklenmiştir. Daha sonra yardımın kapsamıyla ilgili burada anlatılması gereksiz değişiklikler yapılmıştır. Devlet yardımının Anayasaya girmesi için 1995 yılında yapılan Anayasa değişikliklerini beklemek gerekmiştir. Değişiklikten sonraki Anayasa'nın 68. maddesinin son fıkrasına göre, "Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir." Devlet yardımı yürürlükteki SPK'nin Ek 1. maddesinde düzenlenmektedir.²⁷

Günümüzde yürürlükte olan hükümlere göre partilere yapılan devlet yardımları Gençkaya'nın makalesinde dizgesel bir şekilde sınıflandırılmıştır. Buna göre, 1. Ülke barajını geçerek TBMM'de temsil edilen partiler: Genel Bütçe Gelirleri 'B' Cetveli toplamının binde ikisi oranında bütçeye konulan ödenek genel seçimde elde ettikleri geçerli oylara orantılı olarak partiler arasında bölüştürülür (SPK Ek Madde ½); 2. Genel seçimlerde yüzde 7'den

25 Özbudun'un cümleleriyle, "Siyasal partiler, sivil toplumla devlet kurumları arasında köprü oluşturan, bu nitelikleri itibariyle de bazı açılardan özel hukuk tüzel kişilerine, bazı açılardan da kamu hukuku tüzel kişilerine benzeyen, kendilerine özgü (sui generis) kuruluşlardır. Siyasal partilerin bu yarı-kamusal niteliği, birçok Batı demokrasisinde siyasal partilere devlet bütçesinden yardımda bulunulmasına neden olmuştur" (ÖZBUDUN, 2004:94).

26 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde yer almayan devlet yardımı, 1965 yılında çıkarılan 648 sayılı SPK'nin 74. maddesine, 22.2.1968 gün ve 1017 sayılı Yasa ile eklenmiştir. Anayasa Mahkemesi bu dönemde konuyla ilgili farklı kararlar vermiş ve bunun üzerine devlet yardımı ile ilgili düzenleme Anayasa hükmü haline getirilmiştir. Konuyla ilgili iki Mahkeme kararı için bkz. E.1968/26, K.1969/14, K.G. 18-19.2.1969, R.G. 25.2.1970-13430, AMKD 7:240-243; E.1970/12, K.1971/13, K.G. 2.2.1971, R.G. 9.7.1971-13890, AMKD 9:284-288.

27 Söz konusu maddede, 27.6.1984 gün ve 3032 sayılı, 7.8.1988 gün ve 3470 sayılı, 24.3.1992 ve 3789 sayılı, 12.8.1999 gün ve 4445 sayılı Yasalar ile değişiklikler yapılmıştır.

fazla oy alan ancak TBMM’de temsil edilmeyen partiler: Birinci kategoriye göre en az yardım alan siyasi partinin aldığı yardım miktarı ile partinin genel seçimlerde aldığı geçerli oyla orantılandırılarak bulunur ve 350 milyon TL’den aşağı olamaz (SPK Ek Madde ¼); 3. TBMM’de 10 ya da daha fazla temsilcisi olup seçimlere girecek biçimde örgütlenmesini tamamlayanlar²⁸: Birinci kategoride yapılan hesaplama göre en az devlet yardımı alan parti kadar yardım alırlar (SPK Geçici Madde 16); 4. SPK Geçici Madde 16’ya göre, seçimlere girme hakkını elde edecek biçimde örgütlenmiş ve TBMM’de 10’dan az, ancak en az 3 veya daha fazla temsilcisi olan partiler: Birinci kategoride yapılan hesaplama göre en az devlet yardımı alan partiye yapılan yardımın dörtte biri tutarında bir yardım alır (GENÇKAYA, 2000: 180)²⁹.

Görüldüğü gibi, yürürlükteki düzenlemeye göre devlet yardımından hangi partilerin yararlanabileceği bellidir. TKP, 3 Kasım 2002 seçimlerinde geçerli oyların 59180’i ile % 0.19 oy oranına ulaşabilmiştir. Bu nedenle, yukarıdaki açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, TKP’nin devlet yardımı almaya hak kazanamadığı açıkça ortadadır. Yine yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi, eğer Anayasa Mahkemesi, sürmekte olan davanın sonunda, adında komünist sözcüğünü taşıdığı gerekçesiyle SPK’nin 96. maddesine aykırılık saptar ve TKP’ye, Yasa’nın 104. maddesi gereğince bir yaptırım uygulanmasına karar verirse, bu yaptırım ancak, partinin ‘devlet yardımından kısmen ya da tamamen mahrum bırakılması’ olabilir. Oysa, TKP devlet yardımı almamaktadır; dolayısıyla devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakma yaptırımı, TKP için hiçbir anlam ifade etmemektedir.

28 SPK’nin 31.3.1988 gün ve 3420 sayılı Yasa ile değiştirilmiş 36. maddesine göre, “Siyasi partilerin seçimlere katılabilmesi için illerin en az yarısında , oy verme gününden en az altı ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde grubu bulunması şarttır. Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir.”

29 SPK’nin Geçici 16. maddesi, 29.4.2005 gün ve 5341 sayılı Yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır. Resmi Gazete, 7.5.2005: 25808.

Kaynakça

- ALİFENDİOĞLU, Yılmaz (1997), *Anayasa Yargısı* (Ankara: Yetkin).
- GENÇKAYA, Ö. Faruk (2000), "Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınırlandırılması, Karşılıklı Bir İnceleme ve Türkiye İçin Öneriler," *Tesev Yayınları*: 129-221.
- KİLİ, Suna/GÖZÜBÜYÜK, Şeref (2000), *Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı).
- ÖDEN, Merih (2003), *Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları* (Ankara: Yetkin Yayınları).
- ÖZBUDUN, Ergun (2004), *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Yetkin, 8. Baskı).
- TEZİÇ, Erdoğan (2003), *Anayasa Hukuku* (İstanbul: Beta, 8. Baskı).
- TANÖR, Bülent/YÜZBAŞIOĞLU, Necmi (2004), *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (İstanbul: Beta, 6. Baskı).
- SABUNCU, Yavuz (2004), *Anayasaya Giriş* (Ankara: İmaj Yayıncılık, 10. Baskı).
- SAĞLAM, Fazıl (1997), "Anayasa Hukukumuz Açısından Siyasal Parti Kurumunun Güncel Sorunları," *Anayasa Yargısı*, 14: 367-386.
- SAĞLAM, Fazıl (1999), "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'de Kapatılan Partilere İlişkin Kararlarının Partiler Hukukuna Etkisi," *Anayasa Yargısı*, 16: 189-204.
- SAĞLAM, Fazıl (1999), *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları* (İstanbul: Beta).
- SAĞLAM, Fazıl (2000), "Siyasal Partiler Kanunu'nda Uluslararası Normlara Uygunluk Sağlamak İçin Yapılması Gereken Değişiklikler," *Anayasa Yargısı*, 17: 233-254.
- SEVİNÇ, Murat (1997), "1995 Anayasa Değişikliklerinin Siyasal Partiler Tüzemize Etkileri," *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52/1-4: 633-645.